

КАФЕДРА КАМЕРНОГО СПІВУ КАФЕДРА ОПЕРНОГО СПІВУ

Педагогічна практика

Освітній ступінь	Магістр	Курс	1
Спеціальність	В5 «Музичне мистецтво»	Семестр	1,2
Освітньо-професійна програма	«Музичне мистецтво» Оперний спів Камерний спів		
Статус	Обов'язкова	ECTS	3
		Годин	90
		Практичні години	34
		Самостійна робота	56
Форма контролю	Залік		

Інформація про викладача

ПІБ	А н т о н і ю к Валентина Геніївна, докторка культурології, професорка, завідувачка кафедри камерного співу Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського, народна артистка України.
Профіль викладача	https://orcid.org/0000-0003-1821-1933 https://www.webofscience.com/wos/author/record/IXN-3052-2018 https://scholar.google.com.ua/citations?user=ZmDugvMAAAAJ&hl=ua
e-mail	Solospiv@i.ua

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Педагогічна практика вокалістів-магістрів є важливою частиною підготовки до одного з основних напрямів їхньої діяльності після закінчення навчання, – творчо-педагогічного. Предмет «Педагогічна практика» є важливою складовою частиною загального курсу «Вокальна педагогіка вищої школи» і поряд з іншими музично-теоретичними дисциплінами необхідний для професійної та практичної підготовки здобувачів вокального факультету. Навчальним планом передбачені практичні заняття магістра з учнем у присутності педагога з фаху впродовж I–II-го семестрів (1 рік навчання).

Процес викладання курсу «Педагогічна практика» зорієнтовано на індивідуальні заняття зі здобувачами. Для повного засвоєння предмету, співакам, крім власне фахових дисциплін, необхідно ще й залучення знань із філософії, естетики, історії, психології, педагогіки тощо.

Курс розрахований на здобувачів вокальних факультетів музичних закладів вищої освіти.

Програму побудовано відповідно до завдань, які висувуються сучасним етапом розвитку вищої мистецької освіти в Україні. Тут зосереджено авторську концепцію тьюторського навчання, заснованого на співтворчості й педагогічному супроводженні¹.

Мета курсу – прищеплення здобувачам-вокалістам необхідних навичок і практичних умінь індивідуальної педагогічної й дослідницької роботи в галузі сольного співу; сприяння в засвоєнні здобувачами практичних навичок в обсязі, необхідному для успішної професійної діяльності вокального педагога вищої школи на основі застосування знань, набутих емпіричним шляхом у свого викладача з фаху та підкріплених теоретико-методичною базою суміжних дисциплін.

Основні завдання курсу «Педагогічна практика»:

- удосконалити навички застосування диференційованого підходу до індивідуальної діяльності педагога-вокаліста;
- удосконалити різноманітні вокально-педагогічні навички та навчити комбінувати їх у практичній діяльності;
- виявляти й шліфувати кращі індивідуальні методики викладання сольного співу;
- покращити результати практичного застосування теоретичних знань із вокально-виховної роботи та втілення методів виховання особистості;
- перевірити навички моделювання вокально-педагогічного процесу;
- сприяти підвищенню рівня музично-вокальної та загально-естетичної ерудиції;
- виховувати дбайливе ставлення до голосу;
- удосконалити навички роботи з вокально-педагогічним репертуаром;
- сприяти засвоєнню необхідних знань з педагогічної практики;
- удосконалити методику формування об'єктивних критеріїв в оцінці методичного рівня підготовки співаків.

У ході педагогічної практики здобувачі-вокалісти повинні **знати**:

- на підставі передових технологій і стратегій формування духовності зростаючого покоління орієнтуватися в дійсній сутності взаємин культури і мистецтва, культури і цивілізації, культури і вокальної музики;
- аналізувати дійсні протиріччя соціокультурного розвитку на сучасному етапі;
- чітко усвідомлювати джерела духовності та завдання збереження світу музично-вокальних цінностей;
- на основі опанування теорією та практикою виконавської майстерності професійно володіти всім необхідним вокально-технічним комплексом: основами інтерпретації вокальних творів, стилістичними засобами втілення авторських та власних інтерпретаторських задумів; базою знань з історії та сучасного розвитку вокального мистецтва, творчості персоналій, та комплексом професійної компетентності співака-соліста;
- впроваджувати здобутки теорії, педагогіки й методики сольного співу на практиці;
- здійснювати вивчення, накопичення, виконання та популяризацію кращих зразків вокального мистецтва шляхом підбору якісного репертуару, його теоретичного усвідомлення та практичного засвоєння;
- проводити безперервну дослідницьку роботу співака-соліста, спрямовану на збагачення репертуару та пошук свого місця в полі традицій музичної культури;
- здійснювати збагачення традицій власними творчими надбаннями;
- володіти художньою мірою та естетичним смаком у творчості;
- розвивати кращі традиції української та провідних світових вокальних шкіл;

¹ Основою програми є видання: Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів): підр-к для студентів музичних ВНЗ. 3-тє вид. Київ, 2017. 218 с.

вміти:

- передбачати результати його підбору в кожному індивідуальному випадку;
- виходячи із знання репертуару для окремих типів голосів та за рівнем складності, обирати найефективніші форми, методи та засоби навчання та розвитку індивідуальних природних здібностей учня;
- застосовувати комунікативні засоби в механізмі якісної фахової підготовки, усвідомлюючи мету й завдання загального культуротворчого процесу;
- застосовувати творчий підхід у складанні робочих планів і програм, виборі спеціальної літератури;
- доцільно планувати індивідуальні заняття;
- скласти план вивчення вокального твору;
- у процесі співування використовувати внутрішні можливості учня, завдяки добору спеціальних вправ тощо;
- донести до свідомості учня методичні засоби роботи над різними типами вокальної техніки, зняття м'язових затисків, ін.;
- займатися просвітницькою роботою у світлі втілення концептуальних положень професійної музичної освіти;
- чітко орієнтуватися у прогностиці завдань музично-естетичного виховання засобами співу та знання оптимальних шляхів досягнення його високих результатів;
- здійснювати аналіз явищ вокального мистецтва як соціокультурного феномена в історичному ракурсі;
- виявляти та обґрунтовувати соціальні проблеми й суспільну значущість вокального мистецтва;
- використовувати сучасні державні документи з питань розвитку суспільства, культури й мистецтва, науки й освіти України.

Програмні компетентності*Загальні компетентності (ЗК):*

- ЗК 2. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- ЗК 3. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.
- ЗК 4. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 5. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
- ЗК 6. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
- ЗК 7. Здатність до міжособистісної взаємодії
- ЗК 9. Здатність працювати автономно.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності спеціальності (СК):

- СК 1. Здатність створювати, реалізовувати і висловлювати свої власні художні концепції.
- СК 2. Усвідомлення процесів розвитку музичного мистецтва в історичному контексті у поєднанні з естетичними ідеями конкретного історичного періоду.
- СК 3. Здатність розробляти і реалізовувати творчі проекти по створенню / інтерпретації / аранжуванню та перекладу музики.
- СК 4. Здатність інтерпретувати художні образи у виконавській / композиторській / педагогічній діяльності.
- СК 5. Здатність збирати та аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її для теоретичної, виконавської, педагогічної інтерпретації.
- СК 6. Здатність викладати спеціальні дисципліни в закладах освіти з урахуванням цілей навчання, вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти.
- СК 7. Здатність аналізувати виконання музичних творів або оперних спектаклів, здійснювати порівняльний аналіз різних виконавських інтерпретацій, у тому числі з використанням можливостей радіо, телебачення, Інтернету.

СК 8. Здатність взаємодіяти з аудиторією для донесення музичного/навчального матеріалу, вільно і впевнено репрезентувати свої ідеї (художню інтерпретацію) під час публічного виступу.

Програмні результати навчання

ПРН 1. Володіти професійними навичками виконавської, творчої та педагогічної діяльності.

ПРН 3. Визначати стильові і жанрові ознаки музичного твору та самостійно знаходити переконливі шляхи втілення музичного образу у виконавстві.

ПРН 4. Професійно здійснювати аналіз музично-естетичних стилів та напрямків.

ПРН 5. Вибудовувати концепцію та драматургію музичного твору у виконавській діяльності, створювати його індивідуальну художню інтерпретацію.

ПРН 6. Володіти музично-аналітичними навичками жанрово-стильової та образно-емоційної атрибуції музичного твору при створенні виконавських та педагогічних інтерпретацій.

ПРН 7. Володіти термінологією музичного мистецтва, його понятійно-категоріальним апаратом.

ПРН 8. Здійснювати викладання гри на інструменті / вокалу /диригування / теорії, історії музики / композиції з урахуванням потреб здобувача освіти, цілей навчання, вікових та індивідуальних особливостей здобувача

ПЕРЕЛІК ТЕМ

МОДУЛЬ I. МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА НАД ВОКАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИМ РЕПЕРТУАРОМ

Змістовий модуль 1. Методика організації педагогічної практики вокалістів

Тема 1. Методика організації педагогічної практики вокалістів

Змістовий модуль 2. Самостійна робота над вокально-педагогічним репертуаром

Тема 2. Самостійна робота над вокально-педагогічним репертуаром

ФОРМИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Педагогічні:

- **вербальний:** пояснення, коментарі; обговорення;
- **наочний:** показ, демонстрація, ілюстрації;
- **аналітичний:** робота з літературою, аудіо та відеоматеріали;
- **проблемний:** визначення і вирішення проблемної ситуації;
- **ігровий:** робота з художнім образом твору, ігрове моделювання.

Мистецтвознавчі:

- **історико-типологічний:** систематизація вокальних творів за хронологією та класифікаційними угрупованнями;
- **історико-стильової реконструкції:** відновлення характеру і стилю виконання вокальних творів за описами сучасників, оригінальними нотними виданнями, еталонними виконавськими версіями;
- **жанровий:** визначення характерних ознак вокального твору за родовими і видовими ознаками;
- **інтерпретаційний:** моделювання різних інтерпретаційних моделей виконання відповідно до домінантних жанрово-стильових ознак музичного твору.

НАВЧАЛЬНІ РЕСУРСИ

Нотний матеріал відповідного курсу, музикознавча та методична література представлені у вільному доступі в бібліотеці та читальній залі Академії. Інструментарій у репетиційних приміщеннях, навчальних аудиторіях Академії надається для проведення занять, репетицій та концертних виступів відповідно до розкладу. За умови дистанційного навчання всі необхідні для вивчення навчальної дисципліни основні та додаткові матеріали завантажуються на [GOOGLE DRIVE ifm1.2nmau@gmail.com](mailto:ifm1.2nmau@gmail.com). Програми модульних контрольних робіт у формі концертного виступу здобувачів у формі посилання на YOUTUBE надсилаються на офіційні електронні адреси кафедр.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Для викладання курсу «Педагогічна практика» у магістрів застосовано форму практичних занять, а також різновиди самостійної роботи здобувачів. З метою визначення повноти та тривкості знань і практичних навичок, набутих у процесі засвоєння курсу «Педагогічна практика», у навчальному плані передбачено залік у кінці 2-го семестру.

Основними формами роботи є:

- Індивідуальні заняття з ілюстративним показом голосом педагога (практиканта) та методичними поясненнями.
- Ознайомлення з конкретними записами творів з неодмінним читанням нотних джерел у процесі їх прослуховування.
- Підготовка запропонованих педагогом домашніх завдань із використанням записів уроку (прослуховування).
- Ведення щоденника учня і щоденника практиканта.
- Підготовка до публічного виступу та його проведення (відкритий урок та концерт з педагогічної практики).

Підсумковий контроль:

- практичний: відкритий урок.

Система оцінювання

Для складання модулю (заліку) здобувач повинен обов'язково продемонструвати опанування 2 темами та в сумі набрати не менше 60 балів. Розрахунок здійснюється за 100-бальною шкалою і складається з 2-х змістових модулів та обчислюється: $M^2 = (3M1+3M2):2$, де кожен $3M = 0-100$ балів.

Критерії оцінювання знань здобувачів

Оцінка 90–100–А– відмінно - Практикант розкрив природні вокально-сценічні дані свого учня: покращив тембр, силу й політність голосу; продемонстрував у своїй роботі відсутність попередніх дефектів регістрового звучання й вимови, навички кантилени та правильного вокального дихання; розвинув образно-художнє мислення й навчив артистичного виконання представлених у програмі творів; на високому методичному рівні провів відкритий урок; підготував успішний виступ учня в концерті; знає правила етичного поводження в творчо-педагогічному колективі; обізнаний з основами гігієни голосу та застосовує ці знання на практиці; систематично вів письмові спостереження (індивідуальний план, щоденник, діагностична карта) та підготував змістовий звіт.

Оцінка 82–89–В– добре - Практикант розвинув природні дані учня, навчив його артистизму виконання, розвинув діапазон голосу і показав роботу над згладжуванням регістрів, опорою дихання, кантиленою, вимовою; знає правила організації концертної роботи, етичного поводження в творчо-педагогічному колективі; обізнаний з основами

² М – Модуль; 3М – Змістовий модуль.

гігієни голосу, правилами етичного поводження в творчо-педагогічному колективі та застосовує ці знання на практиці; систематично вів письмові спостереження (індивідуальний план, щоденник, діагностична карта) та підготував звіт.

Оцінка 74–81–С– добре - Практикант показав роботу над розвитком природних даних учня, навчив його артистизму виконання, показав роботу над діапазоном голосу і згладжуванням реєстрів, проте учень має нестабільні успіхи в опорі дихання, кантилені, вимові; знає правила організації концертної роботи, етичного поводження в творчо-педагогічному колективі; обізнаний з основами гігієни голосу, правилами етичного поводження в творчо-педагогічному колективі та застосовує ці знання на практиці; систематично вів письмові спостереження (індивідуальний план, щоденник, діагностична карта) та підготував звіт.

Оцінка 64–73–D– задовільно - Практикант добре володіє вокально-методичними прийомами; його учень не зробив помітних успіхів: має проблеми з діапазоном, диханням, реєстрами; заняття проводились несистематично; обізнаний з основами гігієни голосу, правилами етичного поводження в творчо-педагогічному колективі та застосовує ці знання на практиці; несистематично вів письмові спостереження (індивідуальний план, щоденник, діагностична карта) та підготував звіт.

Оцінка 60–63–E– задовільно - Практикант задовільно володіє вокально-методичними прийомами; його учень не зробив помітних успіхів: має проблеми з діапазоном, диханням, реєстрами; заняття проводились несистематично; обізнаний з основами гігієни голосу, правилами етичного поводження в творчо-педагогічному колективі та застосовує ці знання на практиці; несистематично вів письмові спостереження (індивідуальний план, щоденник, діагностична карта) та підготував звіт.

Оцінка 35–59–FX– незадовільно - Практикант незадовільно володіє вокально-методичними прийомами; його учень не зробив помітних успіхів: має проблеми з діапазоном, диханням, реєстрами, опорою дихання; заняття проводились несистематично та рідко; не дотримується основ гігієни голосу, знає правила етичного поводження в творчо-педагогічному колективі та застосовує ці знання на практиці; не вів письмових спостережень (індивідуального плану, щоденника, діагностичної карти), не підготував звіт.

Оцінка 1–34–F– незадовільно - Підставою для оцінки «незадовільно» є невідповідність усім зазначеним вимогам.

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ

Навчальна дисципліна може викладатися для більшості здобувачів з особливими освітніми потребами.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА

Передбачається у межах вивчення навчальної дисципліни участь здобувачів у міжнародних та вітчизняних конференціях, конкурсах творчих робіт, круглих столах, відвідування культурно-мистецьких заходів, театрів, мистецьких експозицій та виставок, музичних фестивалів, конкурсів, концертів тощо.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк В. Г. Вокальна педагогіка (сольний спів) : підручник для музичних ВНЗ / видання третє, доповнене та перероблене. Київ, Видавець Бихун Ю. В., 2017. 218 с.
2. Антонюк В. Г. Постановка голосу : посібник для музичних ВНЗ. Київ : Українська ідея, 2000. 68 с.
3. Антонюк В. Г. Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект : монографія. Київ : Українська ідея, 2001. 144 с.
4. Антонюк В. Г. Етномузикологічні чинники навчання співу : наукове дослідження. КНУКіМ. Київ : Українська ідея, 1999. 24 с.

5. Антонюк В. Г. Видатний педагог-концертмейстер класу камерного співу Зоя Юхимівна Ліхтман // *Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. № 1 (42)*. Київ, 2019. С. 135–145.
6. Антонюк В. Г. Олена Муравйова – професор Музично-драматичної школи Миколи Лисенка // *Часопис НМАУ імені П. І. Чайковського. № 2 (35)*. Київ, 2017. С. 87–100.
7. Антонюк В. Г. Орфоепія у художньому співі : дослідницька праця. КНУКіМ. Київ : Українська ідея, 1999. 24 с.
8. Антонюк В. Г. Педагогічний подвиг Миколи Кондратюка // *Часопис НМАУ імені П. І. Чайковського. № 4 (21)*. Київ, 2013. С. 86–94.
9. Антонюк В. Г. Професійна діяльність вокалістів як мотиваційний процес // *Мистецтвознавчі записки: зб. наук. праць ДАКККіМ. № 2 (8)*. Київ, 2005. С. 96–105.
10. Антонюк В. Г. Формування індивідуального виконавського стилю: культурно-антропологічний аспект: наукове дослідження. КНУКіМ. Київ : Українська ідея, 1999. 24 с.
11. Антонюк В. Г. Український традиційний спів як феномен культури // *Наукові записки Тернопільського педуніверситету ім. В. Гнатюка. Вип. 1 (6) : Мистецтвознавство*. Тернопіль, 2001. С. 33–37.
12. Антонюк В. Г. Школа сольного співу // *Академія музичної еліти України: Історія та сучасність*. Київ : Музична Україна. 2004. С. 435–454.
13. Антонюк В. Г. Як ми говоримо (проблеми мовної культури вокалістів) // *Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського. Вип. 14 : Музичне виконавство. Кн. 6*. Київ, 2000. С. 166–174.
14. Антонюк В. Г. Cantare con pso fiato в теорії співу М. Гарсії та сучасних дослідженнях // *Українське музикознавство. Вип. 37*. Київ, 2011. С. 343–356.
15. Антонюк В. Г., Гнидь Б. П. Вокальний факультет. Спеціалізація "Спів" // *Академія музичної еліти України: Історія та сучасність*. Київ : Музична Україна. 2004. С. 150–155.
16. Батталья Еліо. Про виконання творів Верді // *Музика*. Київ, 1975. № 2. С. 22–24.
17. Востряков О. А. Сучасна практика підготовки оперних співаків у системі "вуз - театр" // *Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського. Вип. 5: Музичне виконавство. Кн. 4*. Київ, 2000. С. 177–183.
18. Вотреїна В. В. Мистецтво співу і вокальна методика М. Е. Донець-Тессейр. Київ : НМАУ імені П. І. Чайковського, 2001. 272 с.
19. Гладішева А. О. Сценічна мова: дикційна та орфоепічна нормативність. Київ : КДіТМ, 1996. 204 с.
20. Гмиря Б. Р. Бесіди про вокал // Борис Гмиря /статті, листи, спогади. Київ : Муз. Україна, 1975. С. 68–85. 432 с.
21. Гнидь Б. П. Виконавські школи України: Кафедра сольного співу НМАУ ім. П. І. Чайковського (1971–2001) : посібник. Київ : НМАУ імені П. І. Чайковського, 2002. 94 с.
22. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: монографія. Київ : НМАУ імені П. І. Чайковського, 1999. 269 с.
23. Давидов М. А. Теорія виконавської майстерності в працях українських дослідників // *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. Вип. 3: Музичне виконавство*. Київ, 1999. С. 7–22.
24. Зигмунд Фрейд. Поет і фантазування // *Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. За редакцією М. Зубрицької*. Львів : Літопис, 1996. С. 83–90.
25. Євтушенко Д. Г. Роздуми про голос : нотатки педагога-вокаліста. Київ : Музична Україна, 1979. 91 с.
26. Знаменська О. В. Культура мови у співі. Київ : Держвидав, 1959. 156 с.

27. Кабка Г. М. Розвиток та роль педагогічного артистизму у творчій діяльності на прикладі специфіки його формування у музиканта-педагога // *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури* : зб. наук. праць Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв та Нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Вип. 22. Київ : НАКККиМ, 2009. С. 336–341.
28. Колодуб І. С. Питання теорії вокального мистецтва. Харків, 1995. 120 с.
29. Колодуб І. С. Практичні поради педагога-вокаліста. Київ : Муз. Україна, 2010. 54 с.
30. Комісаров О. В. Початкове навчання співу на фонетичній основі української мови. Київ : ІСДО, 1995. 88 с.
31. Костюк О. Г. Сприймання музики і художня культура слухача. Київ : Наукова думка, 1965. 123 с.
32. Курінський В. О. Українська ПостПсихологічна Автодидактика. Київ : ЗАТ "Віпол", 2006. 484 с.
33. Кушка Я. С. Методика навчання співу : посібник з основ вокальної майстерності. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2010. 288 с.
34. Ліхтман З. Е. Про роботу в класах камерного співу консерваторії // *Науковий вісник НМАУ імені П. І. Чайковського: Зі спадщини майстрів*, кн. 1. Київ, 2003. С. 127–143.
35. Лисько Зіновій. Музичний словник / репринтне видання. Київ : Музична Україна, 1994. 168 с.
36. Мадисева Т. П. Співак і мова (культура співу мовою оригіналу: теорія і практика) : навч. посіб. Харків : Штрих, 2002. 160 с.
37. Маслій К. С. Виховання голосу співака : навч. посіб. Рівне : "ЛІСТА", 1996. 120 с.
38. Микиша М. Б. Практичні основи вокального мистецтва / літ. виклад М. І. Головаценка. Вид. 2. Київ : Музична Україна, 1985. 80 с.
39. Михайлова Т. М. Виховання співаків у Київській консерваторії: Хронологічний огляд з 1863 по 1963 рр. Київ : Музична Україна, 1970. 128 с.
40. Мишуга Олександр: Спогади. Листи. Матеріали / упор., підг. текстів, вст. стаття та прим. М. І. Головаценка. Київ : Музична Україна, 1971. 780 с.
41. Моляко В. О. Проблеми психології творчості // *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць* / За ред. В. О. Моляко. Т. 12. Вип. 6. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 352 с.
42. Муравйова О. О. Спогади. Матеріали / упор. та прим. Г. І. Філіпенко. Київ : Муз. Україна, 1984. 150 с.
43. Паторжинський І. С. Важливі питання в комплексному вихованні актора-співака // *КДК імені П. І. Чайковського: Науково-методичні записки. Т. 2. Вип. 3-й: Питання вокального мистецтва* / Редкол.: Гузій В. М. та ін. Київ : Мистецтво, 1964. С. 30-33.
44. Піхманець Р. В. Психологія художньої творчості (теоретичні та методичні аспекти). Київ : Наукова думка, 1991. 164 с.
45. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навчальний посібник. Київ : АПН України. Ін-т пед. і психолог. проф. освіти, 1996. 236 с.
46. Стахевич О. Г. З історії вокально-виконавських стилів : посібник. Вінниця : Нова книга, 2013. 176 с.
47. Стахевич О. Г. Основи вокальної педагогіки. Ч. 1: Природно-наукові теорії співу: навч. посіб. для муз. та пед. ВНЗ. Харків-Суми, 2002. 92 с.
48. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. Київ : Вища школа, 1984. 166 с.
49. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме / пер. з нім. Львів : Астролябія, 2012. 588 с.
50. Юнг К. Г. Психологічні типи / пер. з нім. Львів : Астролябія, 2010. 692 с.
51. Юнг К. Г. Нариси щодо символіки самості / пер. з нім. Львів : Астролябія, 2016. 432 с.
52. Gerald Martin Moore. Singer and Accompanist. London, 1953. 248 p.

53. Husson Raoul. Husson Raoul. Étude théorique et expérimentale de la sirène glottique et contributions diverses à la théorie des pavillons. Paris, 1965. 262 p.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Фрагменти вокальних, музичних, музично-драматургічних творів у виконанні різноманітних артистів, ансамблів та оперних труп – провідних майстрів сцени різних країн.